

SEKİ - EŞREF PAŞA TÜRBESİ

Remzi DURAN*

Türbe, Muğla ili Fethiye ilçesine bağlı Seki Bucağı, Mescit Mahallesi'ndeki¹ Tekke (Dervişler) Camii'nin güneydoğusunda; aynı ihata duvarının içerisinde yer almaktadır.

Türbede medfun kişilerin kimler olduğu yöre halkı tarafından tam olarak bilinmemektedir. Bununla beraber, türbede, tanıtım maksadıyla Kamil Hakkı Ankan adlı biri tarafından halktan derlenen bilgileri ihtiva eden 10.05.1980 tarihli bir levha yer almaktadır. Bu levhaya göre², türbe Eşref Paşa adında birine aittir.

1959 yılında geçirdiği büyük onarımında kuzey cephenin orta ekseninde yer alan yuvarlak kemerli giriş açıklığı haricinde dış şekli tamamen değiştirilmiştir. Şimdiki şekliyle, dıştan dışa 7.05 X 5.75 m ölçü-

* Yrd. Doç. Dr., E. Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü. Türk Sanatı Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1 Mescit Mahallesi'nin eski adı Manastır Mahallesi'dir [R. Duran, "Seki- Tekke Camii, Tarih ve Tekke Sanatı İle İlişkisi Üzerine". D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi VII, İzmir. 1992. s. 323. 4.dpn.). Mescit Mahallesi muhtarı Abdullah Büyükberber. evvelce cami yakınında mevcut olan tekkede şeyhlik yapan büyük dedesi Şeyh Mehmed Efendi'nin, aynı zamanda türbenin de türbedarı olduğunu söylemektedir.

2 Levhada:"Bu türbeyi Şerifte yatan zâtın kuşaktan kuşağa aktarılarak bilinen adı EŞREF PAŞA olarak bilinmekte ise de, 1959 yılında Türbe'nin tamiratı sırasında binanın her tarafında bütün aramalara rağmen, hiçbir yerinde Türbenin yapılma tarihi ve içindeki mezara ait yazıya rastlanamamıştır. Haricen çok yaşlılardan aktarılan rivayete göre bu Türbede yatan Eşref Paşa. barutun icadından evvel vaktin padişahının müşkülünü bulan bu görevi kim hallederse dilediği kendisine verilecektir diye ilan edilmiş. Eşref Paşa bu görevi yapmış. Padişah ne dilersen diye sorduğunda hiç bir şey istemem. Yalnız öldüğüm zaman mezarıma bir türbe inşa edilsin siz de her Bayramda benim için iki gün somai döşensin. (Şimdiki anlamı ile yemek ziyafeti verilsin) dileğinde bulunmuş." ifadeleri yer almaktadır.

lerinde dikdörtgen planlı, üzeri kiremit kaplı kırma çatıyla örtülü, giriş açıklığı dışında dışarıya hiç bir açıklığı bulunmayan³ yapı, alalade bir görünüm arz etmektedir (1. Res.).

Kuzey cephenin orta ekseninde, şimdilerde biraz bozulmuş olmakla birlikte, muntazam kesme taş söveli olduğu anlaşılan yuvarlak kemerli giriş açıklığı yer almaktadır.

Türbenin içerisinde, biri girişin hemen önünde solda 73 X 160 cm ebadında, diğeri orta • kısımda 3.60 X 1.50 m ebadında iki mezar yer almaktadır (1.Şek.). Dikdörtgen şekilli mezarlar zeminden kısmen yükseltilmiş olup devşirme sütun parçalanndan müteşekkil baş ve ayak taşları ihtiva etmektedirler. Bu mezarlardan büyüğünün Eşref Paşa'ya (2.Res.) ait olduğu ileri sürülmesine karşılık, küçük olanın kime ait olduğu hususu açık değildir.

Türbe iç plânı dıştan oldukça farklı olup büyük ölçüde aslî hâlini muhafaza etmektedir. İçten basık bir kubbeyle Örtülü olan türbenin zemin kodunun zamanla yapılan onannılarla biraz yükselmiş olduğu açıkça belli olmaktadır. Köşelerden, kısmen zemin dökmesi altında kalan pandantiflerle geçilen türbeyi, dört yönde basık kemerler desteklemektedir. Basık kemerlerin arkaları cephe duvarı olarak kapatıldığı için her kenarda fazla derin olmayan basık kemerli nişler meydana gelmiştir. Girişin karşısında yer alan güney duvarında 60 X 65 cm ebadında bir dolap nişi bulunmaktadır.

Türbenin iç plânı alışlagelmiş türbe plân şemalanna pek uymamaktadır. Mevcut şekliyle Anadolu Selçuklu Devri türbelerinin haçvari plânlı mummyalık-cenazelik katı şemasını⁴ andırmaktadır. Oldukça basık tutulmuş kubbe ve onun taşıyan basık kemerler ve pandantiflerin zeminden itibaren yükselişi bu kanaati uyandırmaktadır. Ancak bir mumdürücüdür. Mevcut şema üst örtünün sadece tek bir kubbeden ibaret olmadığı; bunun dışında muhtemelen piramidal veya konik bir külâhın bulunabileceğini de akla getirmektedir. Bununla beraber, Fethiye çev-

3 Erken devir türbelerinden çok cüz'i bir bölümü hiç pencere ihtiva etmemektedir [H. Önkal. **Tire Türbeleri**. Ankara, 1991, s. 7.

4 Daha geniş bilgi için bkn.: Oluş Ank. "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri". **Anadolu İAnatoliai** XI. 1967. Ankara. 1969. s. 57-119; Hakkı Önkal, "Anadolu Selçuklu Türbeleri" (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum, 1977; H. Önkal. "Türk Türbe Mimarisinde Cenazelik Katının Gelişmesi". **Türk Kültürü**. Sayı: 307, Kasım 1988, Ankara. 1988. s. 732-738.

yalık katı için oldukça büyük sayılabilecek giriş açıklığı düşüncesinde karşılaştığımız Kargm-Kürü, Ece Beli ve Üzümlü Anonim türbeleri de içten bu şekilde basık kubbelerle dıştan ise piramidal külahlarla örtülüdürler.

Tarihlendirme :

Yapının inşa tarihini ve içerisinde medfun bulunan şahısların kimliğini kesin olarak ortaya koyacak bir kitabe mevcut değildir. Nitekim 1959 yılında yapılan köklü onarımda da böyle bir belge aranmış ancak bulunamamıştır.

Türbede medfun olduğu söylenen Eşref Paşa kimdir? K. H. Ankan'ın derlediği rivayetlere ne kadar itibar edilebilir?

Bu suallerin cevaplarını hem nakledilen rivayetlerde hem de yazılı bazı kaynaklarda aramak gerekir.

K. H. Ankan, burada medfun bulunduğu ileri sürülen Eşref Paşa'nm, barutun icadından evvel yaşadığına dair bir rivayet nakletmektedir. İlk defa Çinliler tarafından bulunduğu ileri sürülen barutun, Anadolu'da yaygın kullanımı Haçlı Seferlerinden sonra gelişme göstermiş olup en iyi tanıyan ve kullananların başında Anadolu Selçukluları ve sonrasında da özellikle top yapımında Karamanoğulları'nın geldiği bilinmektedir⁵. Bundan dolayı, rivayet nazar-ı dikkate alınırsa türbede medfun Eşref Paşa'nın bu dönemlerde; XII-XIV. yüzyıllarda yaşamış olması gerekmektedir.

Eşref Paşa adı bize bir başka yönüyle de tanidik gelmektedir. Hem de bu bölgede, bölgenin hâkimi olarak. Menteşe ve Aydınogulları beylikleri üzerine araştırmaları bulunan E. Zachariadou, bu beyliklerin Lâtinlerle yaptıkları antlaşmalara dayalı olarak kaleme aldığı eserinde⁶ 1337 yılında, Menteşeoğlu Orhan Bey'in ölümü üzerine Girit Dukalığı ile 1331 yılında yapılan antlaşmanın yenilenmesi şeklinde yapılan yeni bir antlaşmada⁷ taraflar. Orhan Bey'in büyük oğlu İbrahim Bey ile Girit Dükasıdır. Menteşe Beyliği tarafında imza koyanlar arasında Ulu Bey

5 Mahmut H. Şakiroğlu, "Barut", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul, 1992, s. 94-95.

6 Elizabeth A. Zachariadou. **Trade And Crusade, Venetian Crete And the Emirates Of Menteshe And Aydın (1300-1415)**. Venice. 1983.

7 E. Zachariadou. a.e.. s. 110, 199

İbrahim Bey'in yanı sıra Tavas hâkimi İlyas Bey, **Mekrî hâkimi Melik Eşref**, Çine hâkimi Hızır Bey, Selman Paşa, Selâhaddin Bey, Yahşi Bey, Said Paşa ve Balat ve Müâs Kadılarının adları yer almaktadır. Bu isimler arasından Selman Paşa, Selâhaddin Bey, Yahşi Bey ve Said Paşa'nın Orhan Bey'in kardeşleri olduğu bilinmektedir. Bizi yakından ilgilendiren isim ise **Mekrî hâkimi Melik Eşref** dir.

1337 yılı antlaşma metninde "Mekrî hâkimi Melik Eşref şeklinde geçen bu isme aynı yazılışla başka hiç bir yerde tesadüf etmiyoruz. E. Zachariadou, çok uzun zamandan beri Menteşe'ye ait olarak görünen Mekrî hâkimi Melik Eşrefin bölgesinin antlaşmada açık olarak Menteşe kısmında görüldüğünü. Melik Eşrefin adına Menteşe hânedanının bir üyesi olarak hiç bir kaynakta rastlamadığını, muhtemelen Mekrî'nin idaresi ile vazifelendirilmiş bir Türk beyi, belki de Eşrefoğlu hanedanının bir şehzadesi olduğunu söylemektedir⁸. Ancak, Mekrî (Fethiye), Menteşe Beyliği'nin kurucusu Menteşe Bey tarafından ilk fethedilen yerlerden biri olup fetih sonrasında da bilindiği kadarıyla hiç el değiştirmemiş bir Menteşe toprağıdır ve aynı zamanda Menteşe Bey'in türbesi de halen oradadır⁹. Bu hususiyetiyle "Mekrî hâkimi" unvanına sahip beyin, kanaatimizce Menteşeoğulları içerisinde aranması en uygun olanıdır. Ancak, Menteşeoğulları arasında Mekrî Hâkimi Melik Eşref adında birine tesadüf edilmemektedir. Menteşeoğulları arasında "Mekrî Hâkimi" unvanına sahip olan tek bey Menteşeoğlu Umur Bey'dir¹⁰. Menteşeoğlu Umur Bey (öl. 802/1400) ile Mekrî Hâkimi Melik Eşrefin aynı kişiler olması da kronolojik olarak pek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple, Seki'de medfun bulunan Eşref Paşa'nın türbesinin de eski adıyla Mekrî (Fethiye) hudutlarında, hatta o dönemlerde Seki Yaylası namıyla maruf bölgede bulunması, bunların aynı kişiler olması ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca, Başbakanlık Arşivinde bulunan 937/1530 tarihli Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri'nde "Vakf-ı Zaviye-i Eşref Paşa der

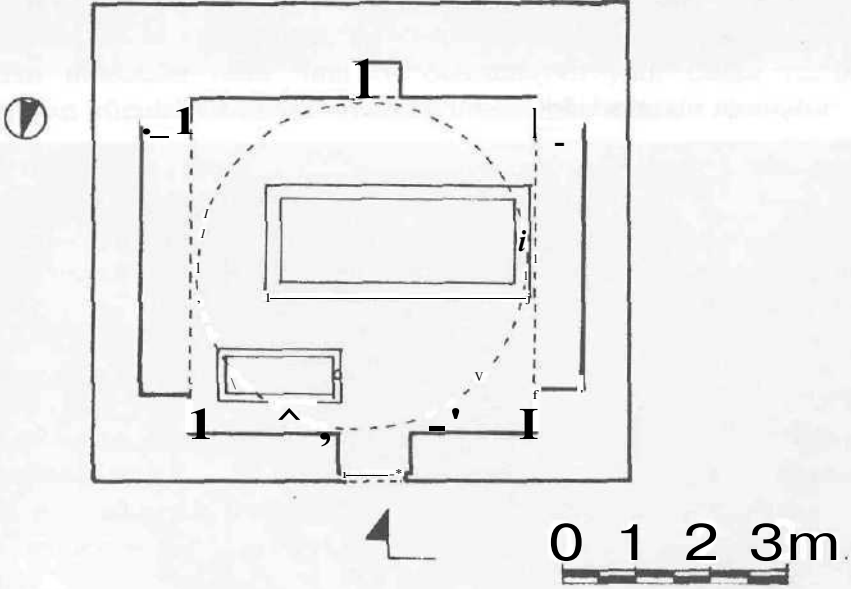
8 E. Zachariadou, a.e., s. 110-111

9 R. Duran, **Menteşe Beyliği Mimarisi** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1995. s. 57-60.

10 Menteşeoğlu Umur Bey 802/1400 yılında Selçuk'da ölmüş olup mezar taşıda halen Selçuk İsa Bey Camii avlusundadır. Daha geniş bilgi için bkn.: R. Duran, "Menteşeoğlu Umur Bey". C.B.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi I. **Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi**, 11-13 Eylül 1996 (Kongreye sunulan tebliğ).

Meğri" ifadesiyle Mekri'de bağ, bahçe, mezra ve çiftlikten oluşan yekûn 5305 akçelik geliri bulunan bir Eşref Paşa Zaviyesi'nin varlığını öğrenmekteyiz³¹. Bununla beraber, bu zaviyeden günümüze intikal eden herhangi bir kalıntı mevcut değildir. Önemli olan husus, Eşref Paşa'nın Mekri (Fethiye)' den sorumlu bir kişi olduğunun açıklığa kavuşmuş olmasıdır. Bu bilgiler ışığında. Türbede medfun bulunan Eşref Paşa'nın Mekî Hâkimi Melik Eşref olduğunu ve 1337 yılında Fethiye'nin idaresinden sorumlu bulunduğunu kayd-ı ihtiyatla söyleyebiliriz.

Türbenin günümüze kadar ulaşan durumu sebebiyle inşa tarihi hususunda kesin bir tarihlendirme yapmak zordur. Ancak, mevcut şemasını ve Eşref Paşa'nın yaşadığı dönemi dikkate olarak XIV. yüzyıl ortalarına tarihlemek mümkündür.

Şekil 1. Seki-Eşref" Paşa Türbesi

11 B.A.. Nu. 166, *Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, Hüdavendigâr, Biga, Karesi, Sanıhan, Aydın, Menteşe, Teke ve Alâiye Lîvâlan (Dizin ve Tıpkı basım), Ankara. 1995, s. 569. Bu kaynaktan haberdar eden Cahit Telci beyefendiye teşekkür ederim.

Resim 1. Seki. Eşref Paşa Türbesi, genel görünüş

Resim 2. Seki, Eşref Paşa Türbesi, içten görünüş